

Budapest, június 3., péntek

2022.

II. Lipták Dorottya-emlékkonferencia

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG MAGYARORSZÁGON A HOSSZÚ 19. SZÁZADBAN

Helyszín: Országos Széchényi Könyvtár
(1014 Budapest, Budavári Palota F épület)

OSZK / Fotótér / Müllner János fényképe (részlet)

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG MAGYARORSZÁGON A HOSSZÚ 19. SZÁZADBAN

II. Lipták Dorottya- emlékkonferencia

Budapest, OSZK
2022

A konferenciát az Országos Széchényi Könyvtár
MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport ELKH
19. századi Könyv- és Sajtótörténeti Műhelye
és a Magyar Tudományos Akadémia Sajtótörténeti Munkabizottsága rendezte.

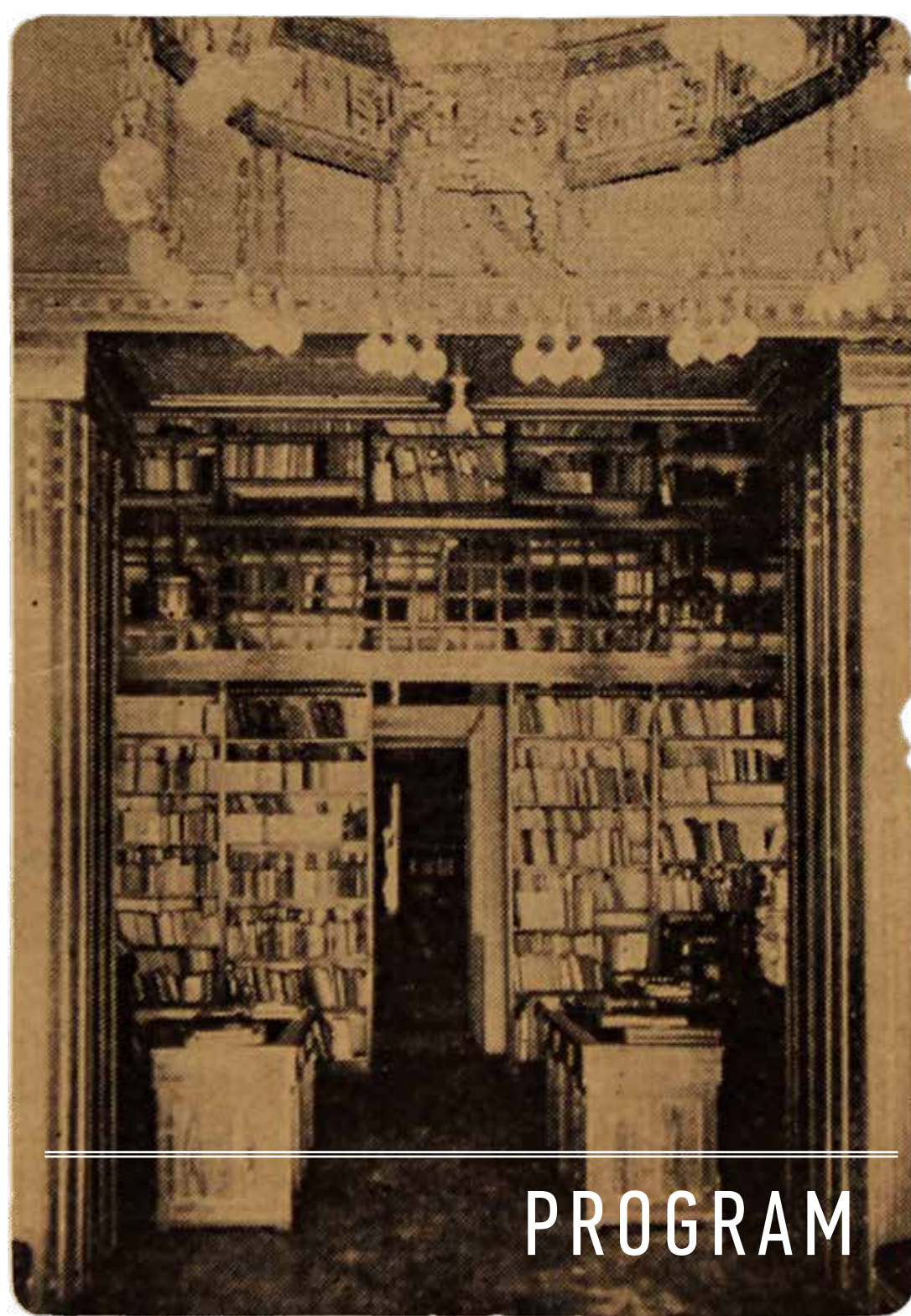
A kiadványt szerkesztette:
BÁRÁNY ZSÓFIA
DEDE FRANCISKA
KLESTENITZ TIBOR
SIPOS BALÁZS

Címlapkép: Müllner János fényképének részlete (OSZK / Fotótér)

A kiadvány illusztrációi – beleértve a folyóiratokból
származó képeket is – az OSZK gyűjteményeiből valók.

Nyomtatott: ISBN 978-963-200-721-2
Online: ISBN 978-963-200-722-9

Szöveggondozás: Gulyás Orsolya
Tervezés, képszerkesztés és tördelés: Vincze Judit

PROGRAM

9.00–9.30 **KÖSZÖNTŐ, MEGNYITÓ (díszterem)**
RÓZSA DÁVID, az OSZK főigazgatója
CSÁSZTVAY TÜNDE, az MTA Sajtótörténeti Munkabizottsága társelnöke

9.30–10.50 **I. szekció (díszterem) – SAJTÓ ÉS POLITIKA**
Elnök: ERŐDY GÁBOR (professor emeritus,
Eötvös Loránd Tudományegyetem)

9.30–9.50: BÁRÁNY ZSÓFIA: „Ezért könyvtárba mentem” – Könyv és könyvtáros a politika és a diplomácia területein a reformkorban

9.50–10.10: MANHERCZ ORSOLYA: Bécsi sajtópolitika az 1848-as forradalmak után

10.10–10.30: CZINEGE SZILVIA: Apponyi György mint lapalapító

10.30–10.50: Kérdések, vita

II. szekció (516-os terem) – VÁLLALKOZÓK ÉS SAJTÓMUNKÁSOK
Elnök: GYÁNI GÁBOR (kutató professor emeritus,
ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)

9.30–9.50: MÁTAY MÓNICA: Egy elfelejtett író-celeb: Nagy Ignác

9.50–10.10: PETŐ BÁLINT: Cherrier János – egy nyomdász és lapkiadó kalandos életútja

10.10–10.30: RÓZSAFALVI ZSUZSANNA: A *Vasárnapi Ujság* és a tudományos ismeretterjesztés

10.30–10.50: Kérdések, vita

10.50–11.05 **Szünet**

11.05–12.45 **III. szekció (díszterem) – SAJTÓ ÉS HÁBORÚ**
Elnök: HERMANN RÓBERT (egyetemi tanár,
Károli Gáspár Református Egyetem)

11.05–11.25: NAGY-L. ISTVÁN: A magyar nemesi mozgalom hírlapja a 18. század utolsó évtizedében

11.25–11.45: DÖBÖR ANDRÁS: Az 1830–1831-es lengyel nemzeti felkelés és a lengyel nemzeti identitás tematizálása a reformkori hírlapok híryanagában

11.45–12.05: TURBUCZ PÉTER: Marczali Henrik világháborús írásai

12.05–12.25: Kérdések, vita

IV. szekció (516-os terem) – MŰZSÁK

Elnök: Szívós Erika (habilitált egyetemi docens,
Eötvös Loránd Tudományegyetem)

11.05–11.25: MÉSZÁROS ZSOLT: A reformkori divatlapok metszeteinek francia forrásai

11.25–11.45: TÓTH BENEDEK: A populáris nyilvánosság egy sajátos diskurzusa, a tárca (feuilleton) a 19. század második felének magyar nyelvű sajtójában

11.45–12.05: TAMÁS ÁGNES: Magyar művészek alkotásai élclapok karikatúráin (1890–1910)

12.05–12.25: UJVÁRI HEDVIG: Gustav Mahler és Magyarország. Gustav Mahler budapesti működésének recepciója a korabeli magyarországi sajtóban, különös tekintettel a *Pester Lloydra*

12.25–12.45: Kérdések, vita

12.45–13.30 **Ebédészünet**

13.30–14.30 **Kerekasztal-beszélgetés DEÁK ÁGNES és TAMÁS ÁGNES (közrem. Cieger András) *Sziszifuszok küzdelme. Kormányzat és sajtópolitika Magyarországon 1860–1875 (Kronosz Könyvkiadó, 2021, 610 p.)* című könyvéről (díszterem)**
Résztevők: DEÁK ÁGNES (egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem), TAMÁS ÁGNES (habilitált egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem), BUZINKAY GÉZA (professor emeritus, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem), CIEGER ANDRÁS (tudományos főmunkatárs, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)
A beszélgetést vezeti: CSÁSZTVAY TÜNDE (tudományos főmunkatárs, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)

14.30–14.45 **Szünet**

14.45–15.40 **V. szekció (díszterem) – CENTRUM ÉS PERIFÉRIA**
Elnök: SZÉNÁSI ZOLTÁN (tudományos munkatárs, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)

14.45–15.05: FABÓ EDIT: Mátyás dicsősége a főváros fénye.
A királyi életmű a *Vasárnapi Újság* hasábjain

15.05–15.25: FLEISZ JÁNOS: Az erdélyi, partiumi és bánági magyar sajtó helyzete a 19. század utolsó évtizedében (1890–1900)

15.25–15.35: Kérdések, vita

VI. szekció (516-os terem) – KÖZÖSSÉGEK ÉS KÖZÖNSÉGEK
Elnök: BALÁZS ESZTER (vezető kutató, Kassák Múzeum; egyetemi docens, Kodolányi János Egyetem)

14.45–15.05: KLESTENITZ TIBOR: A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság megalakulása és a vallásos népsajtó kérdése

15.05–15.25: DEDE FRANCISKA: Közönség-kapcsolatok. *A Hét* és az *Uj Idők* „interaktív” kezdeményezései (1890–1914)

15.25–15.35: Kérdések, vita

15.35–15.50 **Szünet**

15.50–17.20 **VII. szekció (díszterem) – SAJTÓ ÉS HÁBORÚ II. (doktoranduszok)**

Elnök: VÖRÖS BOLDIZSÁR (tudományos főmunkatárs, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)

15.50–16.10: KRIZSÁN BÁLINT: A *Figyelmező* és a magyar konzervatívok viszonya a szabadságharc leverése után

16.10–16.30: BORDÁS BERTALAN: „Humanitárius szédelgés” és „turkophil tüntetések”. A brit és a magyar sajtó és közvélemény párhuzamai az 1875–1878-as nagy keleti válság idején

16.30–16.50: MOLNÁR DÁVID: Egyházellenesség egy katolikus fellegráiban: az *Egri Munkás* antiklerikális cikkei (1910–1911)

16.50–17.10: BÓKA MELINDA: (Ön)mozgósítás az első világháborús *Borsszem Jankó*ban megjelenő Kotányi paprika hirdetésekben

17.10–17.20: Kérdések, vita

VIII. szekció (516-os terem) – SAJTÓ A SZÁZADFORDULÓN (doktoranduszok)

Elnök: SIPOS BALÁZS (habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem)

15.50–16.10: MATOLCSI RÉKA: A *Független Magyarország* sajtóperei a századfordulón

16.10–16.30: RUDISCH FERENC: Újságírók az újságíróképzésről a 19–20. század fordulóján

16.30–16.50: KALOCSAI-K. LINDA: A női testkultúra-változás és a modern orvosi szemlélet kontextusa a *Tolnai Világlapjában*

16.50–17.00: Kérdések, vita

17.20–17.30 **Zárszó**

SIPOS BALÁZS, az MTA Sajtótörténeti Munkabizottsága elnöke
KLESTENITZ TIBOR, MTA–OSZK-kutatócsoport ELKH

ABSZTRAKTOK

1 8 2 0.

MÁSODIK KÖTET.

I. szekció SAJTÓ ÉS POLITIKA

BÁRÁNY ZSÓFIA

(tudományos munkatárs, Országos Széchényi Könyvtár,
ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)

„Ezért könyvtárba mentem” – Könyv és könyvtáros a politika és a diplomácia területein a reformkorban

A reformkori politikára és diplomáciai kapcsolatokra irányuló kutatások során számtalan helyen találkozhatunk a könyvek jelentőségéről vagy a könyvhasználatról szóló leírásokkal. *„A diétai üléseket leszámítva folyamatosan otthon vagyok, könyveim között mindig találok kibúvót a lustaságomra”* – írta egy káptalani követ barátjának 1834-ben a pozsonyi országgyűlésről. A hazai kútfők mellett adott esetben a nemzetközi források is tájékoztatnak a magyar politikai élettel kapcsolatos könyv-, illetve könyvtárhasználatról. Feljegyzés tanúsítja, hogy 1840-ben az Apostoli Szentszéknél szükség volt a vatikáni könyvgyűjteményből tájékozódni a hazai társadalmi kérdéseket illetően.

A könyv diplomáciában betöltött szerepe kapcsán elsők között említendők a corvinák a reformkorban. Mindenekelőtt a visszaszerzésükre irányuló, 1844-ben meginduló egyeztetések miatt kerültek előtérbe, ám fontos diplomáciai kérdést jelentettek az 1840–1841. évi római tárgyalások során is. Hunyadi Mátyás egykori gyűjteménye mellett azonban más kiadványnak is jutott jelentős szerep a baráti és a nemzetközi kapcsolatok ápolásában.

Az 1830-as és 1840-es években nemcsak a könyvek, de adott esetben a gyűjteményi dolgozók is kiemelt részeseivé váltak a közéletnek. Így például a magyar katolikus politikai újságírás kezdete egy könyvtárhoz köthető, illetve nemzetközi szinten is akadt rá példa, hogy egy könyvtáros irányítsa rá a reflektorfényt a hazai politikai viszonyokra.

Bécsi sajtópolitika az 1848-as forradalmak után

1849 és 1850 folyamán a bécsi kormánzatnak és az új császárnak, Ferenc Józsefnek meg kellett nyugtatnia az 1848-as megrázkódtatások után végül egyben maradt birodalmat, egyúttal stabilizálnia kellett saját helyzetét. Emellett fontos feladat volt a nagynémet egység mint külpolitikai cél megvalósítása, aminek a belpolitika is alárendelődött. Bécs bel- és külföldi imázsának kialakítása, a Bach-rendszer konszolidálása a koronatarományokban, illetve párhuzamosan a német államok megnyerése a nagynémet egységnek komoly feladatot jelentett az osztrák politikai vezetők számára. Ahhoz, hogy a megfelelő üzenetek eljussanak a külföldi és a belföldi közvéleményhez, elengedhetetlen volt a sajtóban rejlő lehetőségek kihasználása, a sajtó – lehetőség szerinti – szabályozása, ellenőrzése és irányítása.

Apponyi György mint lapalapító

Apponyi György hosszú politikai pályafutása során két alkalommal két fórumon keresztül használta fel a sajtót, hogy politikai elveinek és céljainak szélesebb közönség előtt is hangot adjon. Először a kiegyezést előkészítendő, programjának népszerűsítése végett alapította meg 1864-ben Bécsben a *Die Debatte* című napilapot, amelyben írói álnév alatt ő maga is publikált. A lap szerkesztője Ludassy Mór volt, aki az 1865. évi országgyűlés megnyitása miatt Apponyi megbízásából a pesti *Magyar Világ*ot is megvette, hogy hatékonyabban legyenek jelen a politikai közéletben. Második alkalommal pedig egy létrehozandó katolikus párt szócsöveként indította útjára Pozsonyban a *Der Katholik* című lapot, ami kezdetben heti két alkalommal jelent meg 1872 és 1873 folyamán, majd 1874-től *Das Recht* néven napilapként. Előadásomban röviden bemutatom a fent említett folyóiratokat néhány munkatárssal együtt, továbbá megvizsgálom, hogyan jelenítette meg Apponyi a lapok hasábjain programját, milyen volt fellépésének fogadtatása, és mennyire volt sikeres ezen a fórumon. A *Der Katholik* esetében kitérek pártalapítási kísérletének sajtóban való ábrázolására, illetve a sajtóbeli fogalomhasználatra is azokhoz a szakirodalomban felmerült kérdésekhez kapcsolódva, hogy mennyire tekinthető pártnak az Apponyi nevével fémjelzett mozgalom, és mennyiben nevezhető programnak az 1872. május 23-i számban megjelent „felhívása”.

13-DIK SZÁM. 1887. BUDAPEST, ÁPRILIS 10. XXXIV. ÉVFOLYAM.

HERMAN OTTÓ.

A KÉZIRATKÖZÖLTÉNYEK Magyarországon sem... már régiben eredeti kutatások alapján...

alkalommal olvasóinknak bemutatjuk, 1835-ben...

erős hársodongóiban a Halkben fekvő gyönyörű...

HERMAN OTTÓ HALÁSBELI TANULMÁNY-UTJÁN.

Ez a nemzeti tudományok irányító központja...

A szellemi életnek követett út az irányító...

A magyar természettudományi társulat...

Asok között, a kik a természettudományok...

Herman Ottó, kinek természettudományi...

II. szekció

VÁLLALKOZÓK ÉS SAJTÓMUNKÁSKOK

MÁTAY MÓNIKA

(habilitált egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Egy elfelejtett író-celeb: Nagy Ignác

1954-ben emléktábla került a keszthelyi Kastély utca 5. szám alatti ház homlokzatára. 1810. október 7-én ebben a házban született, amint a tábla hirdeti: „az első modern újságíró”, Nagy Ignác.

Nemcsak látta a biedermeier Pest-Budát, hanem megírta, mozaikképekben rögzítette és láttatta az olvasókkal. Íróként úgy dolgozott, mint valami realista fotós: megmutatta a várost.

A reformkor dicsőséges víziója szinte kikezdetlenül tartja magát. Azonban Nagy Ignác szövegeit olvasva, a korabeli lapok hírvortait vagy a Torzképekben, Magyar titkokban közzétett életképeket, testet ölt a reformkor sötétebb kontúrú, realistább portréja.

Cherrier János – egy nyomdász és lapkiadó kalandos életútja

Előadásomban Cherrier János életútját vázolom fel, aki a Temesvárhoz közeli Nagyósz településen született 1839-ben német anya és francia telepes apa gyermekeként. A nyomdászmesterséget Bécsben tanulta ki, majd a felvidéki Nyitrán indított – működési engedély nélkül – vállalkozást. A konkurencia nyomására kénytelen volt elköltözni a közeli Lévára, majd rövid idő múlva Gyöngyösre tette át a székhelyét, ahol a város hivatalos nyomtatványait sokszorosította, illetve könyv- és papíráru-kereskedést is működtetett. Néhány évvel később, 1871-ben a dél-alföldi Szentesre költözött családjával, ahol szakmai pályafutása leghosszabb időszakát, tizenkét esztendőt töltött. Majd – rövid fővárosi tartózkodás után – Kunszentmiklóson nyitott nyomdát, s ezen a településen érte a halál 1886-ban. Cherrier János klasszikus példája a korszak vidéki nyomdaipari vállalkozóinak, sőt több szempontból a kivételes egyéniségek közé tartozik: tevékenysége során számos súlyos kudarc érte, azonban mindig talpra állt, és mindvégig hű maradt mesterségéhez. Léván, Gyöngyösön és Szentesen ő indította el az első helyi nyomdát, emellett Szentesen és Kunszentmiklóson az első helyi sajtótermékek kiadása is az ő nevéhez fűződik. Ipar- és kultúrtörténeti jelentősége így vitathatatlan, emlékét azonban – Szentes kivételével – méltatlanul kevés figyelemmel őrzi az utókor.

A *Vasárnapi Ujság* és a tudományos ismeretterjesztés

A *Vasárnapi Ujság* alapításától, 1854-től fogva megszűnéséig, 1921-ig különös figyelmet szentelt a tudományos ismeretterjesztésnek. A periodika öndefiníciós kísérletei is mutatják ezt: amellett, hogy családi lapnak nevezte magát, sokszor használta az enciklopédikus laptípus terminust is, és önreflexív szövegeiben jelzi is ilyen irányú célkitűzését.

Története során több rovatban is igen magas színvonalú tudomány-népszerűsítésre és ismeretterjesztésre vállalkozott, aminek záloga a tudósokból, tanárokból összeválogatott szerzői gárda volt. A lap mindenkor főszerkesztői fontosnak tartották azt is, hogy a különféle tudományterületek új felfedezéseiről, jelenségeiről a szakterületek legnevesebb szakértőivel írassanak cikket. Így publikált a *Vasárnapi Ujságban* a korszak tudósnemzedékéből például Cholnoky Jenő, Herman Ottó, Hoitsy Pál, Nagy Iván, id. Szinnyei József, Pulszky Ferenc és Károly. A lap népszerűségét annak is köszönhette, hogy e tudósok munkáikat önálló kötetben vagy ismeretterjesztő sorozatokban is közzétették, sokszor éppen a *Vasárnapi Ujságot* kiadó Franklin Társulat gondozásában. Így a két típusú nyomdatermék egymást népszerűsítette és az olvasószámot növelte.

Előadásomban néhány fontos tudós lapbéli jelenlétét és ezen keresztül a tudomány-népszerűsítés módszertanát vizsgálom.

A'
TSASZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSEG'
ENGEDELMÉVEL,
Nro I.

Élt Bétsben, Bold. Afzrony Havának (Januáriusnak)
2-dik napján 1798-dik Elztendőben.

A' 18-dik Század' végéhez bennünket
közelébb juttatott; 1707-dik elztendőnek
látánk sok nevezetes szüleményeit: miket
fog szülni e' bé-állott, és a' mint láthat-
juk, nagy történetekkel terhes 1798 dik
elztendő? várjuk. Egy részéből a' meg tör-
ténteknek fundamentomosan hozzá lehet
vetni némely következesekhez: de sokk-t
több dolgok' ki-menetelét fedi oly setet ho-

III. szekció

SAJTÓ ÉS HÁBORÚ

NAGY-L. ISTVÁN
(tudományos főmunkatárs, Magyarságkutató Intézet
Történeti Kutatóközpont)

A magyar nemesi mozgalom hírlapja a 18. század utolsó évtizedében

Az előadás a korai magyar sajtótörténet fontos szereplőjével, a *Hadi és más nevezetes történetek*, átnevezését követően *Magyar Hirmondó* című kiadvánnyal foglalkozik. A klasszikus hírlapként működő újságot a török háború alatt alapította két kiváló, Bécsben élő magyar értelmiségi, Görög Demeter, Ferenc Károly későbbi nevelője és Kerekes Sámuel. Mögöttük azonban ott állt a bécsi magyar kör több kiemelkedő felvilágosult reformer patrióta egyénisége, Széchényi Ferenc, Festetics György és Teleki Sámuel anyagi támogatása is.

Az újság a magyar nemesi reformercsoport szócsöveként működött, témái között a kiemelt fontosságú katonai ügyeken túl politikai, gazdasági és irodalmi kérdések is megtalálhatók. A cikkek hangvétele egyértelműen a II. József politikája ellen fellépő patrióta közönségnek szól, felhasználja a figyelmet a nemzeti haladás érdekében olyan témák kiemelésével, mint például a pesti és budai magyar színjatszás, csatornaépítés, mezőgazdasági technikák (Tessedik révén).

A hírlapban a kezdeti években a török háború eseményei álltak a középpontban, de a háború végével a szerkezet is módosult, a külpolitika erőteljesebb szerepet töltött be. A franciaországi események sokszor meglepő kendőzetlenséggel kaptak hangot, ami feltehetően Hajnóczy Józsefnek, a cikkek szerzőjének az érdeme. A francia forradalom radikalizálódása és a háborús vereségek miatt 1796-tól a honvédelem kérdésköre foglalt el egyre nagyobb helyet.

DÖBÖR ANDRÁS

(főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem)

Az 1830–1831-es lengyel nemzeti felkelés és a lengyel nemzeti identitás tematizálása a reformkori hírlapok híryanagyában

1830. november 29-én az európai nagyhatalmak által területileg megosztott, az orosz cár által uralt Kongresszusi Lengyelország fővárosában, Varsóban az európai forradalmi események hatására a katonai akadémia ifjú növendékei kirobbantották a „novemberi felkelést”. A nemzeti lázadáshoz a lengyel hadsereg és a lengyel társadalom széles rétegei csatlakoztak.

Végül az orosz hadsereg leverte a felkelést, I. Miklós cár Lengyelországot, korábbi alkotmányát felszámolva, az Orosz Birodalom részének nyilvánította, és igyekezett a lengyel nemzeti identitás fejlődését mint a további lázadások alapját egyéb megtorlásokkal megakadályozni. A felkelés bukása utáni „nagy emigráció” során csaknem ötvenezer katona, értelmiségi, nemes menekült el Lengyelország oroszok által megszállt területeiről.

Az 1830-as évek első felében kiadott reformkori magyar hírlapok (*Jelenkor* és melléklapja, a *Társalkodó*, illetve az *Erdélyi Híradó* és melléklapja, a *Nemzeti Társalkodó*) a felkelés első napjaitól kezdve, természetesen a cenzúra adta lehetőségek által behatárolva, igyekeztek tudósítani annak eseményeiről, illetve a felkelés leverését követően annak következményeiről.

Előadásomban bemutatom, hogy noha az általam megvizsgált magyar lapok külpolitikai híreiben az 1830-as években a szomszédos országok vonatkozásában statisztikailag a legkisebb figyelmet Lengyelország kapta, a tartalomvizsgálat alapján sok esetben az angol, francia, német, orosz hírek között elsősorban nyugat-európai és bécsi lapokból válogatva található a lengyelek helyzetére, illetve

a lengyel emigrációra vonatkozó hírek. Megvizsgálom, hogy a nem elsősorban a közvetlen lengyelországi hírforrásokból, hanem az európai kerülő utakon érkezett híryanagy alapján, azok kontextusában miként tematizálták a magyar nemzeti identitás fejlődését támogató és abban úttörő szerepet játszó hírlapjaink a lengyel kérdést, illetve a felkelés leverésének következményeként a lengyel nemzeti identitást és a lengyel alkotmányt megszegő agresszor, az Orosz Birodalom tevékenységét.

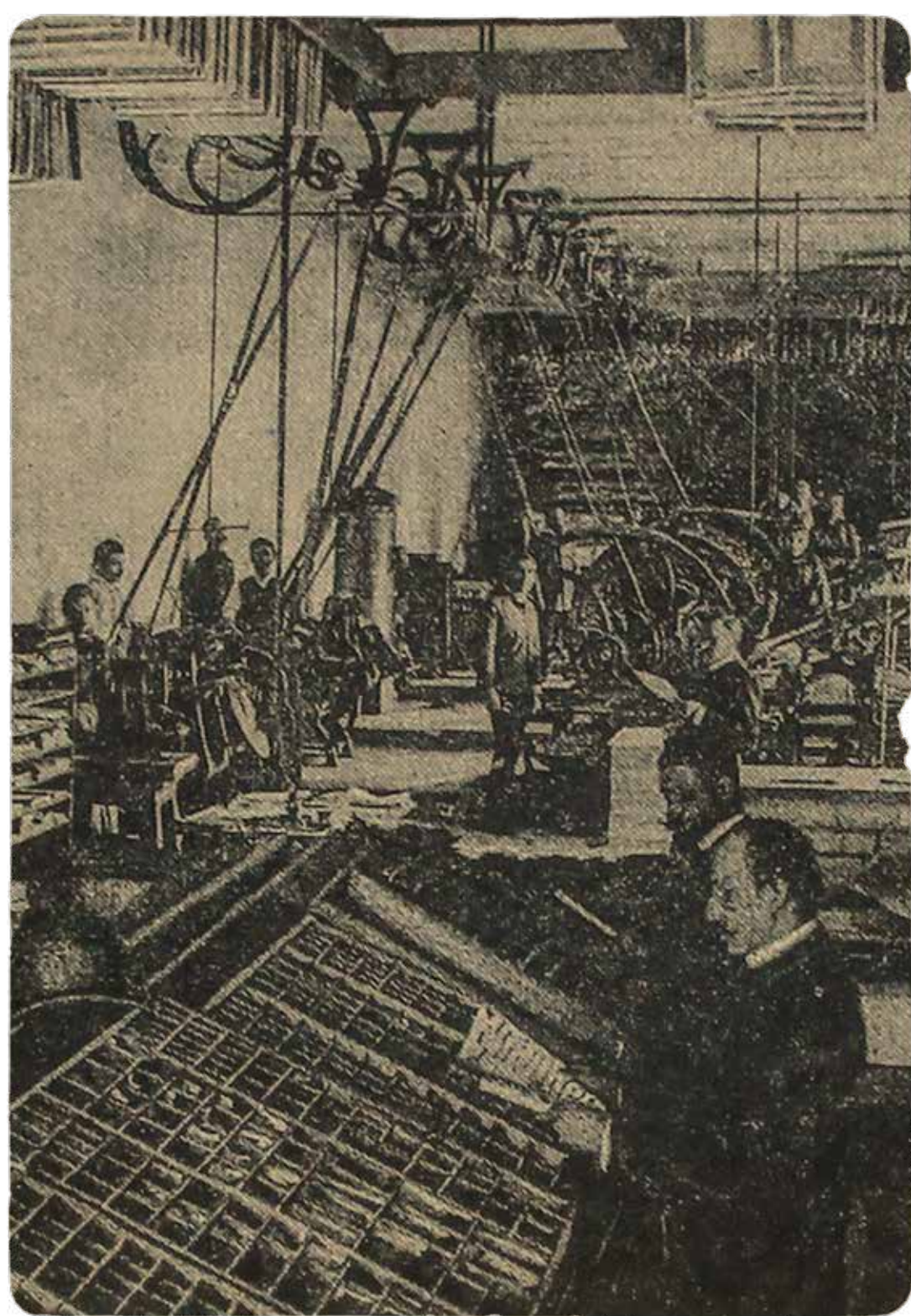
TURBUCZ PÉTER

(főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára)

Marczali Henrik világháborús írásai

Előadásomban a múlt századforduló neves történésze, Marczali Henrik (1856–1940) első világháború idején írt fontosabb tanulmányait és hírlapi publicisztikáit mutatom be. Nézeteivel 1914 őszén a történészprofesszor hamar csatlakozott a háborút propagáló értelmiségiek széles táborához. Tudományos munkásságát fokozatosan a háború szolgálatába állította, ekként műveivel aktív részesévé vált a magyar háborús propagandának. Bizonyítani szándékozom, hogy az időszak munkái között valójában nincs érdemi különbség a nyíltan felvállalt háborús publicisztikák, a szaktanulmányok és az úgynevezett hadi beszédek között, mert különböző formában ugyan, de szerzőjük mindegyikkel a magyar politika elvárásait szolgálta ki. Hogy a professzor esetében nem időszakos fellángolásról volt szó, mi sem bizonyítja jobban, mint a még 1918-ban is közreadott propagandaműveinek magas száma.

Előadásomban előbb vázlatosan áttekintem a történész publicisztikai működését 1914-ig, szólok a háború szolgálatába állított sajtóorgánumokról és az „augusztusi láz” értelmiségre gyakorolt hatásáról, majd végighaladva a háborús éveken ismertetem, hogy Marczalinak mely tanulmányai és publicisztikái voltak a legfontosabbak és miért.

IV. szekció MÚZSÁK

MÉSZÁROS ZSOLT
(muzeológus, Petőfi Irodalmi Múzeum)

A reformkori divatlapok metszeteinek francia forrásai

Az 1840-es évek magyar nyelvű divatlapjainál (*Pesti Divatlap, Honderü, Életképek*) érdemes kiterjeszteni a figyelmet a korábban kevésbé vizsgált képek szerepére, a kép-szöveg kapcsolatra és rajtuk keresztül az európai közegre, amely tényezőik szintén nem függetlenek a korabeli szellemi, gazdasági, politikai életet meghatározó nemzeti művelődés és iparvédelem eszméjéről folytatott intenzív nyilvános vitáktól. E periodikák műmellékletei, szövegközi illusztrációi az önálló, nemzeti divatképeken túl bevallottan vagy rejtetten külföldi, elsősorban párizsi forrásokból erednek, általában a konkrét származási hely megnevezése nélkül. Előadásomban ezeknek az átvételeknek a forrásait, típusait és jelentőségét ismertetem párizsi archívumokban végzett kutatásaim alapján. Nyomon követem az illusztrációk és divatmetszetek útját a francia és magyar divatsajtó között, kitérve a francia és magyar lapok tematikai és grafikai hasonlóságaira, különbségeire. Amellett kívánok érvelni a bemutatott példák révén, hogy a beazonosítás, illetve az összehasonlító elemzés mennyiben járul hozzá a 19. századi magyarországi képes sajtó működésének, kommunikációjának, képhasználatának, nemzetközi hálózatainak mélyebb feltárásához és megértéséhez.

A populáris nyilvánosság egy sajátos diskurzusa, a tárca (feuilleton) a 19. század második felének magyar nyelvű sajtójában

Előadásom nyilvánosság alatt a társadalmi kommunikáció megszerveződésének többé-kevésbé szilárd struktúráit és infrastruktúráit érti, amelyek intézményesen vagy intézményszerűen állítják elő a társadalmilag/kulturálisan releváns tudást.

Előadásom tézise szerint a 19. század folyamán az eszméket hirdető-megvitató polgári nyilvánosság popularizálódásának, pontosabban az ekkor formálódó transznacionális és erőteljesen mediatisztált tömegkultúra alapvető közegé váló populáris nyilvánosság kialakulásának átfogó folyamataiba illeszkedik a gazdasági vállalkozásként, „iparszerűen” működő tömegsajtó megjelenése, melyet a szakirodalom nominális korszakhatáráként a párizsi *La Presse* 1836-os indulásához köt.

A populáris nyilvánosság (és konkrétan a tömegsajtó) fontos funkciója és jellemzője a széles körű valóságmeghatározás és a tematizálás, a tudatos orientációs mintaalkotás viszonylag jól elkülöníthető diskurzusainak létrejötte (amint erre korabeli szövegek is pontosan reflektálnak). Úgy vélem, a tömegsajtót megtestesítő lapokban a tárcavonallal elválasztott feuilleton (tárca) ezen diskurzusok egyike, mégpedig a valóság azon szegmenseinek értelmezését vezérlő diskurzus, melyek az újságolvasó („akinek” ideáltípusa a modern nagyváros lakója) hétköznapi környezetét, fenomenológiai kifejezéssel élve életvilágát alkotják.

Előadásom általánosságban a populáris nyilvánosság fentebb vázolt paradigmáját, konkrétan pedig az említett tárcadiskurzust mutatja be, korabeli sajtószövegek által illusztrálva megjelenését a 19. század második felének magyar nyelvű sajtójában.

Magyar művészek alkotásai élclapok karikatúráin (1890–1910)

A 19–20. század fordulóján a tömegkultúra egyik népszerű műfaja volt az élclap, s ezekbe a lapokba a magaskultúra részeként számontartott festmények is utat találtak. Néhány karikaturista szívesen alakított át bizonyos festményeket, illusztrációkat gúnyrajzokká. Az újragondolt alkotások jelentős része aktuális politikai eseményhez kapcsolódott, azokat interpretálta, amivel igyekezett a szemlélők véleményét befolyásolni. A módszert az alkotók az elemzés kezdete előtti időszakban is használták néha, de ekkortól vált kedvelt eszközükké.

Előadásomban ezeket az átalakított, festmények, illusztrációk alapján készült politikai torzképeket mutatom be négy kiválasztott budapesti élclapból (*Bolond Istók*, *Borsszem Jankó*, *Kakas Márton* és *Üstökös*). Az elemzésben feltárom, hogy mely képzőművészeti alkotásokat vették át a rajzolók, és hogyan módosították azokat. Górcső alá veszem, hogy a visszatérő képzőművészeti alkotások azonos kontextusban jelentek-e meg újra és újra. Egy-egy mű magas szintű kanonizációját feltételezhetjük, ha az napvilágot láthatott karikatúráként is, de mindenképpen a kortársak által jól ismert alkotásnak kellett lennie, mert ellenkező esetben nem tudják identifikálni, a műalkotás jelentéstartalma nem ad hozzá a karikatúra jelentésrétegeihez. A felhasznált képek alapján arra is következtethetünk, hogy melyeket tartották a kortárs karikaturisták annyira elterjedtnek, hogy érdemes legyen azok alapján gúnyrajzot készíteni.

Kitekintésként megvizsgálom, hogy nem magyar alkotók munkáit is átalakították-e a rajzolók.

**Gustav Mahler és Magyarország.
Gustav Mahler budapesti működésének recepciója
a korabeli magyarországi sajtóban,
különös tekintettel a *Pester Lloyd*ra**

Az Osztrák–Magyar Monarchia szigorúan vett német nyelvterületen kívüli német nyelvű periodikáinak tudományos vizsgálata napjainkban a közép-európai kultúr-történeti kutatások egyik aktuális feladata. Hatalmas anyaga, annak hatástörténete nagyrészt még mindig feltáratlan, tárgyköre jellegénél fogva multidiszciplináris, csak az irodalom felől érkező kutatók részéről feltételezi többek között az irodalomszociológiai, recepcióelméleti és -történeti, valamint a komparatív szemlélet együttes módszertani érvényesítését.

Jelen előadásban a fent említett *multidiszciplinaritáshoz* kívánok kapcsolódni, mivel több évtizedes, a kiegyezést követő időszak sajtó- és irodalomtörténeti vizsgálódásaim során több napilapanyag irodalmi hozadékát tanulmányoztam, elsősorban a magyarországi német nyelvű sajtó, így a *Pester Lloyd*, az *Ungarischer Lloyd*, a *Neuer Freier Lloyd* és a *Neues Pester Journal* kapcsán. Mivel ezek az orgánumok a teljes kulturális spektrumot lefedték, rendszeresen beszámoltak Budapest és Bécs színházi és zenei életéről is, a nagyobb lapok állandó tudósítókat is alkalmaztak. Ekkor lettem figyelmes arra, hogy például csak a *Pester Lloyd*-ban olyan mennyiségű zenei tárgyú írás – elsősorban tárcák és kishírek – található, amely önálló feldolgozásra tarthat számot. Kapcsolódva eddigi kutatásaimhoz, előtanulmányaimhoz, a multidiszciplinaritás jegyében Gustav Mahler sajtórecepciójának feldolgozását tűztem ki célul, különös tekintettel a *Pester Lloyd* által közvetített Mahler-képre.

DEÁK ÁGNES és TAMÁS ÁGNES (közrem. Cieger András)
Sziszifuszok küzdelme. Kormányzat és sajtópolitika Magyarországon 1860–1875
(Kronosz Könyvkiadó, 2021, 610 p.) című könyvéről (díszterem)

Résztevők: DEÁK ÁGNES (egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem),
TAMÁS ÁGNES (habilitált egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem),
BUZINKAY GÉZA (professor emeritus, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem),
CIEGER ANDRÁS (tudományos főmunkatárs, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont).

A beszélgetést vezeti: CSÁSZTVAY TÜNDE (tudományos főmunkatárs,
ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont)

V. szekció CENTRUM ÉS PERIFÉRIA

FABÓ EDIT

(tudományos munkatárs, Magyarságkutató Intézet
Történeti Kutatóközpont)

Mátyás dicsősége a főváros fénye. A királyi életmű a *Vasárnapi Ujság* hasábjain

1885-ben emlékeztek meg arról, hogy 400 évvel azelőtt, 1485-ben foglalta el Bécszet Mátyás király, aki ezzel a lépéssel ért hatalma csúcsára. Azonban a dualizmus korának vezető közszereplői, történészei és a sajtó képviselői már az évfordulót megelőzően, 1884-ben nagyobb figyelmet fordítottak Mátyás királyra. Budapesten már ekkor készültek a jubileumra, a kiállítások kitüntetett darabjai voltak a reneszánsz korabeli tárgyak, tudományos felolvasásokat tartottak, a kort idéző könyveket adták ki, és színházi előadásokat szenteltek az igazságos királynak. Így az 1884-es év elején megnyílt az Iparművészeti Múzeumban „A magyar történeti ötvösmű-kiállítás”, ahol a nagyközönség láthatta az idealizált korszak tárgyi kultúrájának mívesességét. A korszak emlékezetpolitikájában egyébként is meghatározó volt a magyar reneszánsz kultúra megidézésének igénye, amely leglátványosabban a budai várbeli környezet kiépítésében, illetve a főváros historizáló épületeinek és városképének kialakításában érvényesült.

A *Vasárnapi Ujság* azon kevés sajtótermék közé tartozott, amely képes illusztrációval is szemléltetni tudta közlendőit, a megjelenítendő világot. A közművelődési hetilap éppen ezért népszerű, azaz a közvélemény, valamint az általános műveltség alakítása szempontjából befolyásos újságnak számított. Az elemzés az 1880-as évekbeli múltértelmezés főbb jellegzetességeit kívánja feltárni a *Vasárnapi Ujság* szűrőjén keresztül.

XIV. századi korbély a budapesti Erzsébet-templom lejtőjén leírásból.

Vicenza stílusú korbélytartó korbély.

XV. századi korbély a budapesti Erzsébet-templom lejtőjén leírásból.

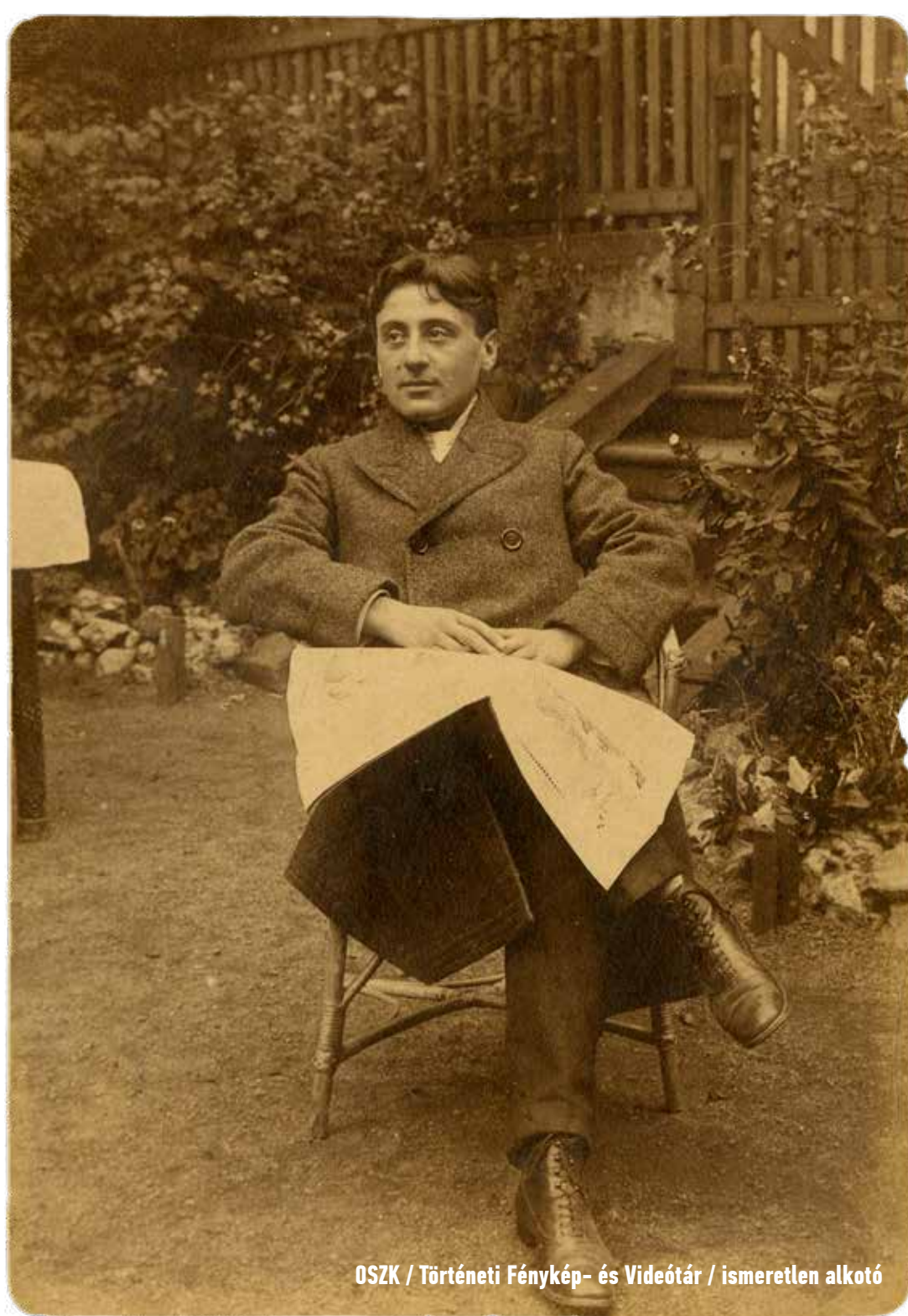
A korbély a korbélytartó korbélyon a 3. ik. tiszteletben.

FLEISZ JÁNOS

(habilitált egyetemi magántanár, Sapientia Varadiensis Alapítvány)

Az erdélyi, partiumi és bánsági magyar sajtó helyzete a 19. század utolsó évtizedében (1890–1900)

Az előadás az egész mai szélesebb értelemben vett Erdély területén kialakult és folyamatosan változó sajtót vizsgálja a 19. század utolsó évtizedében, amikor ezen a területen végbement a sajtó teljes kiépülése és megerősödése. Az előadás célja kiemelni a mai Magyarországnál nagyobb terület írott sajtójának korabeli jelentőségét, bemutatni mennyiségi súlyát, feltárni fontosabb jellegzetességeit és körvonalazni a korabeli társadalomban betöltött szerepét. A sajtótörténet jellegénél fogva sokféle megközelítést tesz lehetővé; kutatásaimban elsősorban a történet- és társadalomtudományok módszereit és eszközeit használok, igénybe véve az egyéb segéd-, társ- és rokon tudományok módszereit is, a sajtókutatásban a komplex elemzést és az összehasonlítást helyezve előtérbe. Előadásomban az előzmények rövid ismertetése után kitérek a korabeli erdélyi, partiumi és bánsági magyar sajtó általános helyzetére, vázolva súlyát az összmagyar sajtó keretében, illusztrálva mennyiségi növekedését, minőségi, valamint típusok és jelleg szerinti felosztását. Fontos adatokkal szolgál a korabeli írott sajtó területi regionális megoszlásának az elemzése, a jelentősebb sajtóközpontok teljesítményének megismertetése és értékelése.

VI. szekció KÖZÖSSÉGEK ÉS KÖZÖNSÉGEK

KLESTENITZ TIBOR

(tudományos munkatárs, Országos Széchényi Könyvtár;
Nemzeti Közszolgálati Egyetem)

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság megalakulása és a vallásos népsajtó kérdése

Az 1888-ban létrehozott Magyar Protestáns Irodalmi Társaság fő célkitűzése a protestáns tudományos irodalom, elsősorban az egyháztörténet művelése, valamint „a nép között az erkölcsi s vallási irányú közhasznú olvasmányok terjesztése és egyházközségi könyvtárak létrejöttének előmozdítása” volt. A protestáns történetírásban jól ismert az egyesület szervezése során kitört vita: a Tiszántúli Református Egyházkerület képviselői az unitáriusok kihagyását követelték, akiket hitelvi megfontolásokra hivatkozva nem akartak protestánsként elismerni. Az esetet a kortársak nagy része megütközéssel fogadta, és a tiszántúliak antiliberalizmusát, esetleg a Debrecen befolyásának csökkenésétől való félelmét sejtette a háttérben.

Az előadás egy másik tényező szerepét vizsgálja meg: azt, hogy a társaság alapítását megelőző és kísérő vitákban milyen összefüggésekben jelent meg a vallásos népirodalom és népsajtó kérdése. Miután a protestáns közvélemény egyre inkább tudatára ébredt a sajtó jelentőségének, a társaság megalakulása előtt felfokozott várankozások jelentkeztek, amelyek egyaránt kiélezték az evangélikusok, reformátusok és unitáriusok közötti, valamint az egyes felekezeteken belüli ellentéteket, és a népsajtó ügyét – amelynek a Tiszántúli Református Egyházkerületben már komoly előzményei voltak – egyfajta identitáskérdéssé emelték.

DEDE FRANCISKA

(tudományos munkatárs, Országos Széchényi Könyvtár)

Közönség-kapcsolatok. *A Hét* és az *Uj Idők* „interaktív” kezdeményezései (1890–1914)

„Most tíz éve fohászokdtam neki annak a vállalkozásnak, hogy hetilapot alapítok olyan közönségnek, amely még nincs, olyan írókkal, akik még csak lesznek” – írta Kiss József *A Hét* tízéves jubileumán. De vajon kiből állt ez az olvasóközönség, sőt talán még inkább „olvasóközösség”, amelyet *A Hét* „kinevelt” maga körül? S mi mondható el a korszak másik jelentős szépirodalmi hetilapja, a Herczeg Ferenc szerkesztette *Uj Idők* olvasóiról? Található-e hasonlóság a két lap közönsége között?

A munkatársak különböző eszközökkel igyekeztek megszólítani és megtartani az olvasókat. Egyoldalú vagy inkább „egyirányú” kezdeményezések voltak a különböző előfizetői ajándékok vagy a közönség részéről passzívabb részvételt feltételező, de az olvasói bennfentességet, a „lap köréhez tartozást” biztosító (szerkesztői „titkokkal”, szokatlan írásokkal és képekkel gazdag) ünnepi és jubileumi számok megjelentetése. Az aktív olvasói részvételt feltételező kapcsolattartás legegyszerűbb módja a szerkesztői üzenetek rovat létrehozása és biztosítása volt, ahol jellegű levelekre válaszoltak a munkatársak. Emellett számos további kezdeményezéssel: körkérdésekkel, pályázatok meghirdetésével tartották fenn és erősítették az olvasók érdeklődését.

Az előadás *A Hét* és az *Uj Idők* első két (és fél) évtizedét áttekintve keresi a választ arra, vajon volt-e átfedés és hasonlóság a kezdeményezéseikben és az ötletek megvalósítási módjában, illetve milyen kapcsolat alakult ki a szerkesztők (írók) és a közönségük között.

PESTI HIRLAP

OSZK / Fotótér / Müllner János fényképe (részlet)

VII. szekció SAJTÓ ÉS HÁBORÚ II. (DOKTORANDUSZOK)

KRIZSÁN BÁLINT
(Szegedi Tudományegyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola)

A *Figyelmező* és a magyar konzervatívok viszonya a szabadságharc leverése után

Az 1848 júliusában meginduló, kisebb-nagyobb megszakításokkal 1850 januárjáig megjelenő *Figyelmező* története négy szakaszra osztható; utolsó, kormányzati betiltással végződő periódusa 1849 novemberében vette kezdetét. A korábbi forradalomellenes és a magyar alkotmány mellett kiálló hangneme nem változott, ahogyan Vida Károly szerkesztő-tulajdonos személye sem. A kormányzat anyagi támogatásában ekkor már nem részesülő, a magyar nyelv használatát védelmébe vevő, a központosítást elutasító álláspontja miatt a lap többször is megrovásban részesült 1849 utolsó hónapjaiban. Figyelmet érdemel az alapvetően konzervatív szellemiségű lap és a szabadságharc leverése után ellenzéki szerepben feltűnő magyar konzervatív mozgalom közötti viszony. A sajtótörténeti összefoglaló munkák a lap betiltását a konzervatívokhoz való közeledéséhez kötik, noha az identitásválsággal küzdő konzervatív mozgalom közel sem mutatott egységes képet az 1850-es évek elején. Előadásomban a politikai napilap lapszámain, valamint a konzervatívok ismert álláspontjain keresztül mutatom be, milyen hasonlóságok, illetve különbségek figyelhetők meg a *Figyelmező*, illetve az egyes konzervatív állásfoglalások között. Ezenkívül megvizsgálom, hogyan viszonyult az újság a konzervatívok szerepéhez, támogatta vagy ellenezte tevékenységüket. Kitérek a konzervatívok és a hivatalvállalás kérdésére és a hírlap ezzel kapcsolatos számonkérő hangvételére is.

„Humanitárius szédelgés” és „turkophil tüntetések”. A brit és a magyar sajtó és közvélemény párhuzamai az 1875–1878-as nagy keleti válság idején

Az 1877–1878-as orosz–török háborút és a nagy keleti válságot kitüntetett figyelemmel kísérte a korabeli európai sajtó – köztük az Osztrák–Magyar Monarchia és az Egyesült Királyság legjelentősebb politikai lapjai. Előadásomban a brit politikai sajtó narratívájának magyar politikai életre gyakorolt hatását mutatom be az 1870-es évek második felében. A balkáni háború és a szláv egység lehetőségére, illetve a balkáni orosz intervenció híre ugyanis tömegeket mozgósított mindkét országban. Az Egyesült Királyságban két nagyobb táborra oszlott a sajtó: békepárti és háborúpárti lapokról beszélhetünk. Utóbbi kategóriába tartozó lapok és hírügynökségeik jelentős befolyást gyakoroltak a Monarchia közvéleményére. 1876 és 1877 során különböző társaságok és bizottságok alakultak a pesti utcákon tüntető törökbarát diákokból. A brit elit sajtóbefolyásától kiindulva a hazai politikai napirenddel, az 1876-os magyarországi diáktüntetésekkel, valamint azok bel- és külpolitikában betöltött szerepével foglalkozom. Az előadásban továbbá a két ország nagyvárosaiban tartott oroszellenes tüntetéseket kiváltó sajtókiadványok közötti kapcsolatot vizsgálom. Végül a brit kiadványok magyar sajtóra, a Monarchia bel- és külpolitikájára kifejtett hatását tekintem át. Az elméleti keretet a brit és hazai sajtóviszonyokról írt szakirodalom, köztük Lipták Dorottya Jürgen Habermas elméletére adott válasza, valamint Edward S. Herman és Noam Chomsky *Az Egyetértés-gépezet* című munkája nyújtotta. A kutatás célja a korszak külpolitikai döntéshozatali mechanizmusának vizsgálata.

Egyházellenesség egy katolikus fellegvárban: az *Egri Munkás* antiklerikális cikkei (1910–1911)

Az első világháború kitörése előtti években Egerben is megerősödött a szociáldemokrata munkásmozgalom. A baloldali szerveződésnek egyedi jelleget adott, hogy a hagyományosan katolikus többségű és sajátos társadalmi-gazdasági berendezkedésű érseki székhelyen a helyi kulturális és művelődési viszonyokra a katolikus egyház volt leginkább hatással. A progresszív szemléletű egri szocialisták és a konzervatív klérus között ennek köszönhetően éles ellentét alakult ki. A szocialista mozgalom befolyásának ellensúlyozására az egyház keresztényszocialista egyesületek alapítását támogatta, de a két irányzat közötti ideológiai ellentét az egész dualizmus kori lokális sajtóban végigkövethető.

Az 1910-ben induló és csak néhány hónapon át megjelenő, *Egri Munkás* című lapból a helyi szociáldemokrata munkásmozgalom egyházellenes kritikája is jól megismerhető. Az alapvető eszmei különbségeken túl azonban az itt közreadott írások konkrét konfliktusokról is beszámolnak, melyek nagymértékben meghatározták a 20. század első évtizedeinek egri közéletét. Előadásomban a legfontosabb témába vágó cikkek szemlélésén túl igyekszem azokat az országos szociáldemokrata sajtóban megjelenő antiklerikális írásokkal összehasonlítani, és ezáltal rávilágítani a dualizmus kori magyar munkásmozgalom komplex jellegére.

(Ön)mozgósítás az első világháborús *Borsszem Jankó*ban megjelenő Kotányi paprika hirdetésekben

Az első világháborús propaganda nem előzmények nélküli; a 19. század végén a propaganda változáson ment át, és ez az átalakulás előrevetítette, hogy ezekben az időkben minden addiginál fontosabb lesz a manipuláció és a meggyőzés. A Kotányi-reklámokról szólva a háború alatt mindenképpen beszélhetünk egyfajta kettősségről; egyszerre szolgálták a propagandát és a céget saját magát, hiszen a végső cél az eladás volt. Továbbá ezen hirdetések remekül illettek az első világháború befelé forduló propagandájának kontextusába, hiszen rendszeresen visszatérő elemük volt a kitartásra buzdítás és a sorsközösség-vállalás. A propagandareklámok szerepet játszottak az úgynevezett társadalmi (ön-)mozgósításban – a morális kitartásra, háborús erőfeszítésekben való részvételre buzdításban –, amin a társadalmi és politikai legitimáció is múlt, és ami elengedhetetlen feltétele volt a háború totalizálódásának. A hadviselés teljes társadalmakat, azok minden tagját igénybe vette, az embereket ösztönözni kellett, fenntartani a lelkesedésüket, és a hazaszeretnek olyan értelmezését kellett adni és elfogadtatni, amely az (ön)mozgósítást elősegítette. Mindezt a propagandán keresztül lehetett megtenni, amit két fronton folytattak: otthon és a harctéren.

Előadásom az otthoni front propagandájával, ezen belül is a *Borsszem Jankó*ban megjelenő Kotányi paprika reklámok elemzésével foglalkozik. A vizsgálat adalék lehet a sajtótörténeti kutatáshoz, illetve a világháború propagandatevékenységének megajzolásához.

SAJTÓ A SZÁZADFORDULÓN (DOKTORANDUSZOK)

Matolcsi Réka

(Eötvös Loránd Tudományegyetem

Történelemtudományi Doktori Iskola)

A Független Magyarország sajtóperei a századfordulón

Az eddigi kutatások alapján jól ismert, hogy 1867 után az Andrássy-kormány számos pert indított a '48-as eszméket támogató, a kiegyezést ellenző lapok ellen. E perek tanulságaként azonban azt vonta le a kormányzat, hogy a sajtóval szembeni fellépés a tekintélyét csökkenti, és politikai szempontból inkább az ellenzéknek kedvezhet. A dualizmus későbbi éveiben egyes függetlenségi sajtóorgánumok esetében mégis a büntetőjogi eljáráshoz nyúlt a hatalom. E lapok között volt a *Független Magyarország* című, Kossuth Ferenc köréhez tartozó ellenzéki újság, amely ellen 1902 és 1904 között több per is indult. Előadásomban a lap rövid bemutatását követően az inkriminált közleményeket elemzem, illetve – levéltári forrásokra támaszkodva – azt a döntéshozatali procedúrát vizsgálom, amely során eldönt, hogy szükséges-e vádat emelni a lap ellen és esküdtszék elé utalni annak újságíróit. Milyen tényezők befolyásolták az ügyek elindítását? Milyen szerepet játszott az ügyészség, a kormány tagjai vagy akár az uralkodó a folyamatban? E kérdések megválaszolása mellett az esküdtszéki tárgyalások főbb jellegzetességeire is kitérek. Előadásom várhatóan rávilágít majd a vizsgált időszak kormányainak nyilvánossággal kapcsolatos meglátásaira, aggodalmaira és a rájuk háruló lojalitáskövetelményekre, továbbá az ellenzéki sajtópolitika sajátosságaira a kiegyezései rendszer válságának kontextusában.

Újságírók az újságíróképzésről a 19–20. század fordulóján

Az egyre inkább önálló és intézményesülő, önértelmezésében is gyakran már autonóm hivatásként meghatározott újságírói foglalkozás egyik professzionalizációs kulcskérdésévé a 19–20. század fordulóján a szervezett újságíróképzés vált. Az első amerikai és nyugat-európai kezdeményezések már a 19. század végén megjelentek, a felsőfokú újságíróképzés ügyét az 1898-as, Lisszabonban rendezett nemzetközi sajtókongresszus is hangsúlyosan tematizálta. Mindezen körülmények a hazai újságíró-társadalmat is reakcióra készítették. Az újságíróképzéssel kapcsolatos megszólalások vizsgálatán keresztül előadásom célja bemutatni az újságírásról (mint hivatásról) való gondolkodás századfordulós mintázatait és ideológiáit. Az előadás elméleti háttérének tisztázása után két, látszólag ellentétes tendenciára mutatok rá: a szakmai szervezetek létrehozásán keresztül a korszakban egyfelől a hazai újságírói közösség erőteljes professzionalizációs törekvése fejeződött ki, másfelől viszont a szakma egy jelentős része a professzionalizációs folyamatot magasabb szintre segítő újságíróképzéstől markánsan elhatárolta magát. A szakmaszociológiai professzionalizációs elméletek kontextusában utóbbi mozzanat világosan magyarázhatja az újságírás ekkor kialakuló szemiprofessziós státuszát. Az újságíróképzés határozott elutasításának háttereként előadásom a hazai sajtónyilvánosság századfordulós expanzióját, a tömegsajtó kialakulását, a sajtórendszer köztes állapotát jelöli meg, továbbá az újságíróknak azt az önleírását is az elutasítás okai közé sorolja, amely az újságírást sokkal inkább művészetként, mintsem mesterségként definiálta. Az elutasító reakciók mellett előadásom a támogató megszólalásokat is vizsgálja, továbbá a sikeres nyugati példák bemutatására, az újságíróképzés általános dilemmáira is kitér.

A női testkultúra-változás és a modern orvosi szemlélet kontextusa a *Tolnai Világlapjában*

Előadásomban a századfordulón kibontakozó női testkultúra-változás orvosi szempontú megközelítésével és annak a női test emancipációjára gyakorolt hatásával foglalkozom az *új nő*, a *modern nő* megszületésének középpontba helyezésével.

Fő forrásaim a *Tolnai Világlapjának* *A nő mint házi orvos* című, dr. Bród Miksa által vezetett melléklete (1907–1913) és a dr. Anna Fischer-Dückelmann által írt és dr. Hugonnai Vilma gondozásában megjelent, *A nő mint házi orvos* című könyv vonatkozó részei. Utóbbi kötet jelentőségét nemzetközi népszerűsége mellett az is jelzi, hogy az orvosnők hazájuk első női orvosai közé tartoztak, a korabeli orvostudomány modern szemléletét képviselő nőorvosok voltak, így a *modern nő*, az *új nő* típusát is megtestesítették.

Fő kérdéseim, hogy az egészséges női test hogyan és milyen szempontok miatt kerülhetett előtérbe a századforduló modern szemléletű orvostudományában. A főként modern nagyvárosokra jellemző identitásválság milyen fizikai és mentális betegségek formájában artikulálódott a nagyvárosi nők esetében, és ezen betegségek milyen hatással lehetnek a női testkultúra-változás reformjára és a nők testét (is) érintő különböző emancipációs folyamatokra? Mindezen kérdések hogyan reprezentálódtak a kutatásban használt forrásokban?

TARTALOM

PROGRAM.....	5
ABSZTRAKTOK	
I. szekció ► SAJTÓ ÉS POLITIKA	
BÁRÁNY ZSÓFIA: „Ezért könyvtárba mentem” – Könyv és könyvtáros a politika és a diplomácia területein a reformkorban.....	13
MANHERCZ ORSOLYA: Bécsi sajtópolitika az 1848-as forradalmak után.....	14
CZINEGE SZILVIA: Apponyi György mint lapalapító.....	15
II. szekció ► VÁLLALKOZÓK ÉS SAJTÓMUNKÁSOK	
MÁTAY MÓNIKA: Egy elfelejtett író-celeb: Nagy Ignác.....	17
PETŐ BÁLINT: Cherrier János – egy nyomdász és lapkiadó kalandos életútja.....	18
RÓZSAFALVI ZSUZSANNA: A <i>Vasárnapi Ujság</i> és a tudományos ismeretterjesztés.....	19
III. szekció ► SAJTÓ ÉS HÁBORÚ	
NAGY-L. ISTVÁN: A magyar nemesi mozgalom hírlapja a 18. század utolsó évtizedében.....	21
DÖBÖR ANDRÁS: Az 1830–1831-es lengyel nemzeti felkelés és a lengyel nemzeti identitás tematizálása a reformkori hírlapok híryanagában.....	22
TURBUCZ PÉTER: Marczali Henrik világháborús írásai.....	24
IV. szekció ► MŰZSÁK	
MÉSZÁROS ZSOLT: A reformkori divatlapok metszeteinek francia forrásai.....	27
TÓTH BENEDEK: A populáris nyilvánosság egy sajátos diskurzusa, a tárca (feuilleton) a 19. század második felének magyar nyelvű sajtójában.....	28
TAMÁS ÁGNES: Magyar művészek alkotásai élclapok karikatúráin (1890–1910).....	29
UJVÁRI HEDVIG: Gustav Mahler és Magyarország. Gustav Mahler budapesti működésének recepciója a korabeli magyarországi sajtóban, különös tekintettel a <i>Pester Lloydra</i>	30
KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS.....	31

V. szekció ► CENTRUM ÉS PERIFÉRIA

FABÓ EDIT: Mátyás dicsősége a főváros fénye. A királyi életmű a <i>Vasárnapi Ujság</i> hasábjain.....	33
FLEISZ JÁNOS: Az erdélyi, partiumi és bánági magyar sajtó helyzete a 19. század utolsó évtizedében (1890–1900).....	34

VI. szekció ► KÖZÖSSÉGEK ÉS KÖZÖNSÉGEK

KLESTENITZ TIBOR: A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság megalakulása és a vallásos népsajtó kérdése.....	37
DEDE FRANCISKA: Közönség-kapcsolatok. A <i>Hét</i> és az <i>Uj Idők</i> „interaktív” kezdeményezései (1890–1914).....	38

VII. szekció ► SAJTÓ ÉS HÁBORÚ II. (doktoranduszok)

KRIZSÁN BÁLINT: A <i>Figyelmező</i> és a magyar konzervatívok viszonya a szabadságharc leverése után.....	41
BORDÁS BERTALAN: „Humanitárius szédelgés” és „turkophil tüntetések”. A brit és a magyar sajtó és közvélemény párhuzamai az 1875–1878-as nagy keleti válság idején.....	42
MOLNÁR DÁVID: Egyházellenesség egy katolikus fellegvárban: az <i>Egri Munkás</i> antiklerikális cikkei (1910–1911).....	43
BÓKA MELINDA: (Ön)mozgósítás az első világháborús <i>Borsszem Jankó</i> ban megjelenő Kotányi paprika hirdetésekben.....	44

VIII. szekció ► SAJTÓ A SZÁZADFORDULÓN (doktoranduszok)

MATOLCSI RÉKA: A <i>Független Magyarország</i> sajtóperei a századfordulón.....	47
RUDISCH FERENC: Újságírók az újságíróképzésről a 19–20. század fordulóján.....	48
KALOCSAI-K. LINDA: A női testkultúra-változás és a modern orvosi szemlélet kontextusa a <i>Tolnai Világlapjában</i>	49

